

Jørgen H. Barfod: Niels Juel. Liv og gerning i den danske søetat. Skrifter udgivet af Jysk Selskab for Historie, nr. 32. Aarhus, Universitetsforlaget 1977. 412 s., ill.

Jørgen H. Barfod: Niels Juel. A Danish Admiral of the 17th Century. Marinehistorisk Selskab, publication no. 14. Copenhagen 1977. 139 s., ill.

Hans Chr. Bjerg (red.): Slaget i Køge Bugt 1. juli 1677. Forudsætninger, forløb og følger. Udgivet af Søe-Lieutenant-Selskabet, København 1977. 93 s., ill.

Slaget mellem Falsterbo og Stevns – eller, som det almindeligvis kaldes, slaget i Køge Bugt – den 1. juli 1677 er nok det mest bemærkelsesværdige slag i dansk og nordisk søkrigshistorie. Det er tillige, specielt i danskes bevidsthed, uløseligt knyttet sammen med Niels Juels navn, ikke blot fordi han var chef for den sejrende danske orlogsflåde, men også fordi man almindeligvis tillægger hans fremragende taktiske manøvrering stor betydning for sejren. Det er derfor ikke overraskende, at 300-året for slaget markeredes ved udsendelse af de tre værker, der i det følgende skal anmeldes.

Museumsleder Jørgen H. Barfods Niels Juel-biografi burde rettelig have markeret 275-års jubilæet. Den blev nemlig udarbejdet allerede mens forfatteren i perioden 1947–54 var tilknyttet marineministeriet som historiker; men ugunstige økonomiske forhold i ministeriet forårsagede det meget beklagelige, at manuskriptet måtte gemmes bort til bedre tider. Disse indtraf først i 1977, da *Jysk Selskab for Historie* påtog sig udgivelsen, hvorefter en revideret og ajourført version af det oprindelige manuskript omsider kunne udsendes i form af nærværende bog. Dog har Barfod i de mellemliggende 25 år publiceret dele af arbejdet i specialafhandlinger om Køge Bugt-slaget og forskellige sider af Niels Juels virke. Men først nu foreligger altså den samlede fremstilling af søheltens liv og virke.

Den må hilses velkommen, ikke mindst fordi det er den første veldokumenterede Niels Juel-biografi, der overhovedet foreligger – hvad man nok med Barfod kan undre sig lidt over, for søhelten har ellers aldrig savnet offentlig bevågenhed. En del af forklaringen er nok, at biografien som videnskabelig historisk genre aldrig rigtig har tiltrukket danske faghistorikere – hvordan så end *det* kan være. Men hovedårsagen er formentlig de kildemæssige vanskeligheder, der møder Niels Juels biograf. Admiralen har nemlig ikke efterladt sig et svulmende privatarkiv eller en omfattende privat korrespondance, der kunne danne det solide grundlag for portrættingen af mennesket Niels Juel. Det er derfor næsten umuligt umiddelbart at komme ham ind på livet. Et portræt af Juel og en fremstilling af hans virke må møjsommeligt stykkes sammen af mange spredte kildestumper. Det er dette store arbejde, Barfod har påtaget sig, og hvis resultat nu omsider foreligger.

Bogens forfatter har i virkeligheden stillet sig en dobbelt opgave, nemlig for det første at give et bredt indtryk af Niels Juels samtid og miljø som baggrund for det andet, hovedopgaven, at biografere søhelten. I overensstemmelse hermed har Barfod især trukket på to kategorier af kilder: 1) de institutionelle kilder fra søetatens arkiver, der kan kaste lys over Niels Juels miljø og til dels også belyse personen, 2) kilder, der direkte kan bidrage til en portrætting af privatpersonen Niels Juel. Det drejer sig om admiralens beskedne privatarkiv, men især om ligprædikenerne ved hans begravelse den 17. juni 1697. Som grundlag for en biografi har begge kildetyper åbenlyse mangler. Gennem de institutionelle kilder er det vanskeligt – for ikke at sige umuligt – at trænge bag om embedsmanden og officeren ind til privatpersonen og mennesket Niels Juel. Og ligprædikenerne er sene og tendentiøse beretninger med alle de begrænsninger, der følger deraf. Alene disse summariske betragtninger viser, hvilken vanskelig opgave Barfod har stået over for. Det næste spørgsmål er, hvorledes han så har løst denne opgave.

Da bogen er en biografi, er den naturligt nok opbygget efter et kronologisk dispositionsprincip. Fremstillingen tager sin begyndelse med Niels Juels fødsel i 1629. Det første af bogens 18 kapitler er helliget en kortfattet beskrivelse af hans barndom på gården Nør-torp i Thy, hans skolegang 1635–42 hos den lærde, men særdeles håndfaste Karen Sche-sted (som Barfod i strid med tidens skik kalder Karen Kruse, fordi hun var gift med Tyge Kruse) på Stenalt ved Randers, hans år (1643–47) som page hos hertug Frederik, den senere Frederik III, hans ophold på Sorø Akademi 1647–48, endelig den store uden-landsrejse fra 1650 og læreårene i den nederlandske flåde under tidens største flådefø-rere, indtil han i 1656 atter vendte hjem for at påbegynde sin karriere i den danske sø-etat. Om denne karriere og om den danske søetat handler 14 af bogens resterende 17 ka-pitler. I kapitel 5 og 16 behandles Niels Juels private forhold, herunder især hans be-mærkelsesværdige karriere som storgodsejer. Det afsluttende kapitel 18 drejer sig om sø-heltens død og begravelse med udførlig beskrivelse af de posthume æresbevisninger, der blev ham til del. Desuden rummer det en noget omstændelig redegørelse for hans testa-mentariske dispositioner.

Alene af denne opregning fremgår, at bogen helt overvejende behandler embedsman-den og søofficeren Niels Juel og den etat, han viede sit liv. Rimeligt nok: Niels Juel var knyttet til den danske søetat i mere end 40 af sine 68 leveår. – Hvad er det så for en historie, der oprulles for os? Det er historien om Danmark i krise og krig, om den unge enevældes bestræbelser for at opbygge en slagkraftig orlogsflåde trods beskedne økono-miske muligheder, om ustandselige politiske trakasserier i forbindelse med opbygningen af en hensigtsmæssig flådeadministration, om den daglige virksomhed på Holmen, om flådeoperationer, der altid synes at være foregået under ugunstige vind- og vejrforhold. Mest hører vi naturligvis om flådens operationer under Den skånske Krig, der som hel-hed var karakteriseret ved betydelige successer til søs, delvis sammenbrud til lands og total fiasko på den diplomatiske og politiske front. Centralt heri – også i bogstavelig for-stand i bogen (kap. 9) – står naturligvis beskrivelsen af den danske flådes sejr over den svenske i Køge Bugt 1677. Det slag, der frem for noget sikrede fortsat dansk dominans på Codans bølge og samtidig gjorde mindet om Niels Juel til et nationalt klenodie. Dette er bogens dramatiske højdepunkt, og herfra klinger fortællingen langsomt ud. – Men først og fremmest handler bogen naturligvis om Niels Juels karriere fra ung sø-officer til den danske flådes øverste chef med titel af generaladmiralløjtnant, og om hans utrættelige virke inden for den unge enevældes danske søetat.

Gennemgående er værket præget af solid og omhyggelig dokumentation og som oftest velafbalancerede vurderinger. Kun et enkelt, men centralt punkt skal her tages op til nærmere drøftelse, nemlig Barfods vurdering af Niels Juel. Barfod bemærker i bogens forord (s. 8), at der »hverken er søgt nogen forherligelse af helten eller nogen indgående maritim-militær kritik af hans handlinger, men udelukkende en nøgtern redegørelse for hans gerninger. Det må så stå til andre på grundlag af de fakta, der hermed fremlægges, at foretage en yderligere vurdering af hans virke«. Skal man tage dette for pålydende, har det altså blot været Barfods mål at fremlægge råstoffet til en vurdering af Niels Juel – ikke selv at foretage en sådan. Denne begrænsning slår på forhånd een som urime-lig – og holdningen som urimeligt beskeden. Det må naturligvis være historikerens ret og pligt at vurdere sit stof – og hvem i alverden skulle bedre være i stand til at vur-dere Niels Juel end vor bedste kender af ham? Barfods holdning antyder ikke blot en for stor beskedenhed, men rummer tillige forestillingen om den værdifrie historieskriv-ning – et fantom, som næppe nogen moderne historiker mere tror på. Heller ikke Bar-fod. Det viser sig nemlig talrige steder i bogen – hvilket ikke kan overraske – at han har en ganske klar holdning til Niels Juel, og at denne holdning smitter af på hans kilde-

fortolkning og hans fremstilling. Barfod opfatter apriorisk Niels Juel som en lydefri helteskikkelse. Det skal med nogle få eksempler vises, hvorledes denne holdning har været bestemmende for fremstillingen.

Det første tilfælde møder vi s. 35 ved beskrivelsen af træfningen mellem danske og svenske flådeenheder ved Falsterbo den 12. september 1657. Fra de samtidige kilder ved vi overhovedet intet om Niels Juels rolle deri. Alligevel ønsker Barfod at sige noget derom og vælger som grundlag derfor en almindeligt holdt, smigrende vending fra en lig-prædiken over Juel, en kilde, der oven i købet i den tilhørende note betegnes som anerkendt upålidelig. Denne fremgangsmåde svarer ikke til Barfods ellers omhyggelige kildebehandling og kan derfor kun forklares med forfatterens almindelige holdning til Niels Juel.

Tendensen genfindes s. 149–50. Her citeres et brev fra Niels Juel til rigsadmiral Bjelke, hvori Juel kommenterer kongens udnævnelse af den nederlandske admiral, Cornelius Tromp til den danske flådes øverstkommanderende. Denne udnævnelse betød samtidig forbigåelse af Niels Juel. Naturligt nok kommenterer Juel i temmelig bitre vendinger hele sagen, påpeger sine egne fortjenester og beder i let tilslørede vendinger rigsadmiralen om at lægge et godt ord ind, når og hvis der bliver en næste gang. For at forebygge misforståelser forsikrer han naturligvis om sin fortsatte tro tjeneste. – Barfod betegner dette brev som et værdifuldt dokument til belysning af Juels karakter og kommenterer, at det må være »en mand med overmåde selvbeherskelse og taktfølelse, der har skrevet disse ord, som tillige vidner om trofasthed og hjertelag« (s. 150). Det må siges at være en velvillig fortolkning, for brevet kan med lige så stor ret læses som en skuffet mands syrlige kommentar og hans forsøg på at berede jordbunden for sin egen udnævnelse ved næst givne lejlighed. Det skal ikke her påstås, at Barfods tolkning er forkert; han har blot ikke godtgjort, at det er den sandsynligste. Det er den nemlig kun, såfremt man accepterer Barfods forhåndsopfattelse af Niels Juel.

Den samme holdningsbestemte kildefortolkning møder vi ved beskrivelsen af træfningen mellem den dansk-nederlandske og den svenske flåde den 25. maj 1676 (s. 151–54), hvor den nederlandske eskadrechef, Almondes kritik af danskernes og Niels Juels optræden blankt afvises – i hovedsagen ved hjælp af en uidentificeret beretning, affattet to år efter begivenheden (s. 152). – Det kan næppe heller betegnes som udtryk for særlig taktfølelse eller selvbeherskelse hos Niels Juel, at han i flere skrivelser til rigsadmiralen i juni 1676 lod en kritik af de nederlandske allierede skinne igennem – uden at formulere den direkte – og antydede, at han selv kunne have gjort det bedre (s. 158, 159, 161). Barfod vælger at tage Juels udsagn for pålydende værdi; men sammenholdt med, at Juel var blevet vraget til fordel for Tromp, kan de med lige så god ret opfattes som endnu et udtryk for såret forfængelighed.

Når Barfod ikke har taget denne mulighed i betragtning, må det hænge sammen med hans aprioriske holdning til Niels Juel, der konkret finder udtryk s. 178, hvor han fastslår følgende: »Imidlertid viser Niels Juel selv i sine breve aldrig en personlig polemisering eller bagtalelse af andre. Vi finder ham altid som den redelige og ivrige søofficer travlt optaget af sin tjeneste for kongen«. – Stærke ord, også for stærke, hvis materialet betragtes uden forudindtagetthed.

Af samme grund kan man godt nære en stille betænkelighed ved Barfods fortolkning af Køge Bugt-slaget – hovedhjørnestenen i Niels Juels berømmelse – som et nærmest på forhånd udtænkt og planlagt gennembrudsslag (s. 189–93). Det passer næsten alt for godt ind i det aprioriske heltebillede af admiralen. Ganske vist savner nærværende anmelder de maritime kundskaber, der er nødvendige for at vurdere Barfods fortolkning efter fortjeneste; men selv for en lægmand forekommer det ganske påfaldende, at Bar-

fod, bortset fra en ganske summarisk bemærkning i slutningen af en note, helt afstår fra at drøfte de fortolkninger af slaget, der stiller Juell i et mindre gunstigt lys. Og de findes jo også, hvilket Barfod som deltager i 1950'ernes livlige debat selvfølgelig er bekendt med. End ikke i litteraturlisten kan man finde henvisning til den anden hoveddebattør, orlogskaptajn P. Holcks indlæg. Det gælder således også her, at det vel er muligt, at Barfods tolkning er korrekt; men eftersom han end ikke ønsker at overveje andre tolkninger end den, der passer til *hans* Niels Juell-figur, savner vi det nødvendige grundlag for at afgøre det.

Skønt det på endnu flere punkter er muligt at påvise en klar sammenhæng mellem Barfods forhåndsopfattelse af Niels Juell og kildefortolkningen, er det overflødigt at forfølge sagen yderligere. Alene af de her fremdragne eksempler må det være klart, at Barfod ikke blot – som han hævder i forordet – har fremlagt et neutralt materiale, på grundlag af hvilket andre kan vurdere Niels Juell og hans gerning. Han har derimod udvalgt og fortolket et materiale, der underbygger hans aprioriske vurdering af Niels Juell som den dydige helteskikkelse. Denne grundholdning har således været bestemmende for hele fremstillingens struktur og tone. Deri er vel intet ondt – det er formentlig næppe muligt at skrive en biografi uden en ganske præcis forhåndsholdning til den biograferede – og det er heller ikke her anfægtet, at Barfods tolkninger kan være korrekte. Anfægtet er derimod hans påstand om at have skrevet værdifri historie, og det er sket ved at påvise, at hans tolkninger af materialet er bestemt af en ganske bestemt værdifastsættelse af Niels Juell og hans virke.

Endnu et par mindre indvendinger skal ikke tilbageholdes. Det synes, som Barfod har villet presse lidt for meget ind i en biografis forholdsvist snævre rammer. Den temmelig brede skildring af den danske søetats vanskelige vilkår og daglige liv danner ganske vist i mange henseender en udmærket baggrund for beskrivelsen af Niels Juell; men netop på grund af fremstillingens bredde kommer vi undertiden så langt bort fra hovedpersonen Niels Juell, at det virker irrelevant og omstændeligt. På den anden side er det naturligvis umuligt at behandle hele søetaten inden for de afstukne snævre rammer, hvorfor der på dette punkt efterlades en række løse ender i fremstillingen. Nærværende anmelder ville derfor nok have foretrukket en noget hårdere begrænsning af stoffet.

Det netop påpegede forhold bidrager ikke til at gøre bogen til en let læst sag. Læseligheden besværes også af de talrige tabellariske opregninger af skibe, disses bestykning, officerernes lønninger o.s.v., lister, der ikke alle er lige nødvendige i sammenhængen. Heller ikke den bevidst udstrakte brug af citater fra samtidige kilder gør teksten let tilgængelig, selv om de muligvis, som det anføres, bidrager til at give et indtryk af tidsånden. For en gemen landkrabbe som nærværende anmelder virker endvidere de mange maritime udtryk – der ikke oversættes til klart sprog – ofte mystificerende. Hvad skal man eksempelvis stille op med udtryk som »Niels Juells flåde sejlede bidevind for bagbords halse med kurs O t. N« (s. 151), eller »Niels Juell lod da vaje en gøs fra nokken af besanrå og et rødt flag fra besanvant« (s. 247)? En leksikalsk liste over disse udtryk og betegnelser havde været nyttig. Endelig virker det generende, at notenumrene næsten alle er anbragt ved udgangen af afsnittene og ikke i direkte forbindelse med den tekst, de knytter sig til. Det nedsætter anvendeligheden af det ellers meget udførlige noteapparat. Litteraturlisten (s. 357–59), der også omfatter en del værker, udkommet efter den første gennemskrivning af manuskriptet, er en smule præget af hastværk. Det giver sig f. eks. udtryk ved at flere af titlerne er ufuldstændigt bibliograferet.

Selv om der således kan rejses større og mindre indvendinger mod dele af værket skal det på ingen måde skjule det væsentlige: at Barfods værk er den hidtil mest udførligt dokumenterede biografi om Niels Juell. Praktisk taget ingen mulighed er ladet uprøvet

for at tegne et så udførligt portræt af søhelten, som det vanskelige kildemateriale tillader. Dette portræt er formet ud fra en ganske bestemt – ubetinget sympatisk – forhåndsindstilling til Niels Juel, og fremstillingen er opbygget i respekt for princippet, *de mortuis, nil nisi bene*. En sådan holdning er naturligvis al ære værd. Svagheden ligger blot i, at Barfod ikke har villet erkende dette over for sig selv og sine læsere, men har søgt at kaste et objektivitetens tågeslør over det. Det har ikke i nærværende anmeldelse alvorligt været forsøgt at anfægte rigtigheden af Barfods opfattelse, kun at påpege, at andre tolkninger lige så vel er mulige.

Nærværende anmelder ville nok ønske en smule af den helgenagtige stråleglans omkring Niels Juel-figuren bort. Niels Juel var trods alt kun et menneske og et barn af sin tid på godt og ondt: en dansk adelsmand, for hvem det lykkedes i et hårdt og konkurrencepræget miljø at skabe sig en strålende karriere både militært og økonomisk – hans hartkornskarriere var jo formidabel. Det må nødvendigvis have krævet både hårdhed og hensynsløshed; men det er egenskaber, der ikke findes i Barfods portræt, selv om en fordomsfri kildefortolkning viser deres tilstedeværelse.

Dertil kommer, at bogen er et yderst velkomment tilskud til vor endnu alt for mangelfulde viden om den danske søetat i den vanskelige overgangstid under den unge enevælde. Man må blot håbe, at Barfod kan finde mulighed for at dyrke denne side af sagen yderligere uden, som her, at være bundet af andre hensyn. Bogen er på grund af sine kvaliteter et hovedværk i Niels Juel-litteraturen og også i litteraturen om vor flåde.

Samtidig med den dansksprogede Niels Juel-biografi udsendte Barfod også en stærkt forkortet engelsksproget udgave, *Niels Juel. A Danish Admiral of the 17th Century*, besørget af Marinehistorisk Selskab. Hvad, der oven for er bemærket om den danske udgave, gælder for så vidt også om den engelsksprogede – med een undtagelse: af pladshensyn er fremstillingen skåret ned til kun at omfatte forhold, der er direkte relevante for portrættering af Niels Juel. Alle skibslisterne o.s.v. er borte; det samme gælder de lange citater og de brede beskrivelser af søetat og godshistorie. Tilbage står en stramt disponeret og skarpt profileret fremstilling af Niels Juel og hans virke, der er letlæst, sammenhængende og uden svinkeærinder. Heri ligger en væsentlig forbedring i forhold til den danske udgave. Den lille bog rummer en glimrende orientering for et internationalt publikum om vor nationale helt.

Det vil næppe undre nogen, at også det gamle velestimerede selskab, Søe-Lieutenant-Selskabet har ønsket at markere 300-året for slaget i Køge Bugt. Man har valgt at gøre det ved udsendelse af et lille mindeskrift, som det benævnes i viceadmiral S. Thostrups forord. Marinestabens historiske konsulent, arkivar Hans Chr. Bjerg har redigeret – og forfattet et af bidragene i – værket, *Slaget i Køge Bugt 1. juli 1677. Forudsætninger, forløb og følger*. Bogen henvender sig til en bred offentlighed, hvorfor den ikke er forsynet med tyngende videnskabeligt noteapparat, litteraturlister o.s.v. Ved stil og sproglig udformning er det tilstræbt at gøre stoffet let tilgængeligt, og det er i det store hele også lykkedes.

Værket rummer fire bidrag. Det første, »Politik og krig før slaget« (s. 9–26) er forfattet af museumsdirektør Finn Askgaard. Han behandler i dette velkrevne afsnit slagets politiske og militære forudsætninger på en særdeles klar og overskuelig måde. Det er den korteste og mest præcise opsummering af Den skånske Krigs problematik, nærværende anmelder endnu har set. Den svenske marinehistoriker, landsarkivar Lars O. Berg behandler i det følgende afsnit (s. 27–40) en anden væsentlig side af slagets forudsætninger, nemlig den svenske flådes tilstand og sammensætning forud for slaget og – ganske kort – slagets katastrofale følger for den svenske flådemagt. Afsnittet rummer en nøgtern, dokumenteret oversigt over den svenske flådes enheder, deres bestykning og

bemanding. Man finder ligeledes kort beskrevet den lederkrise inden for den svenske søetat, der resulterede i, at landsofficeren, feltmarskal Henrik Horn overtog kommandoen over flåden og derved blev Niels Juels modspiller i Køge Bugt.

Det tredje bidrag (s. 41-66) har overskriften »De militære operationer«. Det er forfattet af søværnets nylig afgåede chef, viceadmiral S. Thostrup og drejer sig om selve slaget og de umiddelbare omstændigheder omkring det. Det er opbygget mere som en militær-taktisk analyse af slaget end som en historisk analyse. Thostrup bygger i denne henseende på såvel Holcks som Barfods tidligere undersøgelser af slaget, selv om han på visse punkter modificerer synspunkterne. Bidraget er et mønster på klarhed i udtryksform og sprog – således er alle maritime udtryk (bortset fra ordet »skønse«) forklaret, så uindviede kan forstå deres indhold. Det indledes med en kort skitse af den strategiske baggrund, der i nogen grad overlapper Askgaards indlæg. Dernæst en drøftelse af det indbyrdes styrkeforhold og en redegørelse for nogle taktiske faktorer. Man bemærker for øvrigt her en uoverensstemmelse med det foregående bidrag, idet Thostrup (s. 45) angiver, at de svenske orlogsfartøjer i regelen var forsynet med 36 pundige kanoner på underste batteri; men går man tilbage til Lars O. Bergs oversigt (s. 39), finder man der ingen kaliberangivelser over 24 pund i den svenske flådes bestykning. Det er dog blot en detalje. Den taktiske redegørelse omfatter en for lægfolk meget nyttig indføring i taktiske flådeformationer. Derpå følger en kronologisk gennemgang af operationerne i 1676-77 som optakt til beskrivelsen af selve slaget, der synes at følge Barfods udlægning, bortset fra to forhold: for det første, at Thostrup ikke opererer med et »gennembrud« af den svenske linie, men angiver, at Niels Juel med 2. eskadre »skønsede« gennem den svenske linie og dermed afskar en del af den svenske flådes enheder. Hvori forskellen egentlig består, er ikke til for nærværende anmelder at sige; men det er bemærkelsesværdigt, at han tilsyneladende bevidst undgår ordet gennembrud, der ellers i Niels Juel-litteraturen næsten er blevet et varemærke for søheltens taktiske geni. For det andet, at Thostrup først lader Niels Juel skifte flagskib under det melé-slag, der fulgte efter afskæringen. Derved undgår han en vanskelighed, der knytter sig til Barfods udlægning. Denne lader nemlig skiftet ske allerede i forbindelse med træfningerne ved det grundstødte svenske skib, Draken; men derved fastholdes Niels Juel så længe på denne position, at det bliver vanskeligt at indse, hvorledes han kan nå op og i spidsen for sin eskadre gennembryde den svenske linie. Nærværende anmelder kan ikke afgøre, hvilken af tolkningerne, der er korrekte; men det er rimeligt at gøre opmærksom på, at der her er et problem af betydning for vurderingen af Niels Juels rolle, som stadig synes uafklaret. I vurderingen af årsagerne til kampens udfald er Thostrup mere på linie med Barfod: årsagen var først og fremmest god dansk føring, d.v.s. Niels Juels dygtighed.

Det fjerde og sidste bidrag (s. 67-93) er i mange henseender det mest interessante. Det er skrevet af Hans Chr. Bjerg og rummer det første egentlige forsøg på en fuldstændig, kritisk historiografisk oversigt over litteraturen om Køge Bugt-slaget fra de tidligste relationer til viceadmiral Thostrups netop omtalte indlæg. Som et væsentligt punkt bør nævnes, at Bjerg på grundlag af sin analyse karakteriserer ideen om Niels Juels gennembrud af den svenske linie som en senere fiktion uden hjemmel i det primære materiale. Unægteligt noget af en påstand, eftersom Niels Juels berømmelse i forskningen er blevet knyttet snævert sammen med dette taktiske kunstgreb! Hvor meget der er i dette, er svært at afgøre alene på grundlag af Bjergs indlæg. For det første er indlægget på grund af den begrænsede plads temmelig summarisk; for det andet mangler det videnskabelige apparat, og for det tredje er indlægget desværre disponeret temmelig uoverskueligt. Efter nærværende anmelders mening ville undersøgelsen have vundet betydeligt i klarhed, hvis Bjerg hver for sig havde diskuteret de kontroversielle punkter i fortolkningen,

som han indledningsvis (s. 68–69) så klart opstiller. I stedet for gennemgår han hvert forskningsbidrag som helhed, det ene efter det andet. Men derved bindes undersøgelsen i for høj grad til forskningsbidragenes skiftende problemstillinger. – Det er en utaknemmelig, men utvivlsomt nyttig og nødvendig opgave, Bjerg her har påtaget sig. Det vil i høj grad være ønskeligt, om han senere vil fremkomme med en fuldt gennemargumenteret og dokumenteret oversigt. Allerede den her foreliggende gør det klart, at en sådan er nødvendig som forudsætning for en afmytologiseret fremstilling af Køge Bugt-slaget. Der er her allerede gjort en god begyndelse.

De tre her omtalte værker er alle blevet til for at ære Niels Juels minde. De gør imidlertid også deres forfattere ære. Og den danske historikerverden kan samtidig glæde sig over, at vi aldrig har vidst så meget på et så solidt grundlag, som vi – takket være disse værker – nu ved om Niels Juel og hans berømte bedrift i Køge Bugt.

Knud J. V. Jespersen

Erna Lorenzen: Folks tøj i og omkring Aarhus ca. 1675–1850. Jysk Selskab for Historie. Aarhus, Universitetsforlaget 1975. 615 s. med ill. og bilag.¹

Et af de mange tiltalende træk ved dette omfangsrige værk er, at vi uden omsvøb og unødig snak føres lige *in medias res*, d.v.s. at problemstilling (og dermed en antydning af den forventede løsning) straks gives og dette i forbindelse med det strengt taget personlige problem, der har givet anledning til bogen, at forf. i sit daglige virke på Købstadsmuseet »Den gamle By« til stadighed er blevet konfronteret med besøgendes spørgsmål: »Hvad er folkedragter?«, ja ikke sjældent i den mere konkrete udformning: »Hvorledes ser min hjemegns *korrekte* folke- eller egnsdragt ud?«

Derfor indledes værket naturligvis med en »historisk gennemgang« af folkedragtsbegrebets opståen, som sættes i forbindelse med den *nationale opvågnen* under og efter napoleonskrigene, men hvor man næppe kan udelukke den samtidige romantik med dens betoning af »folkeånden«, der naturligvis også måtte give sig ydre udslag i for eksempel klædedragt, hvad forf. – bestemt ikke med urette – kalder »en kommerciel udnyttelse af folks vågnende nationale bevidsthed« (s. 1).

Hvordan dette nu end forholder sig, er det dog værd at bemærke, at forf. selv viser *bag om* romantikken (eller krigspsykose-opfattelsen) med sin henvisning til Leopold von Buchs Norgesrejse 1806–08 (trykt 1810); thi en sådan udlændings rejseagttagelser bærer dog næppe præg af »nationalisme«? Allerede nu (s. 4) slås bogens these an i dennes opfattelse af, at bondens klædedragt varierer med afstanden til Christiania som afgørende faktor, d.v.s. at det fremmedartede, eventuelt ligefrem »lokale særpræg« skyldes den *tid*, det nu engang tager de nye bymoder at nå ud til mere afsides egne, og følgelig hævder han, at man i Gudbrandsdalen kan finde en næsten 100 år gammel mandsdragt (à la Mallebroks soldater).

Hele den intellektuelle og idéhistoriske baggrund kunne i og for sig nok kræve en lidt nøjere redegørelse – uden at jeg dermed skulle ønske værket mere omfattende. Jeg tror blot, at vi skal et stykke bag om 1800 for at finde oprindelsen, idet f. eks. *Nordmandsdalen* i Fredensborg Slotshave (fra 1760erne) viser en ganske tilsvarende interesse for at fremstille »folket«, ikke i laser og pjalter, men i »folkets egen dragt«, en modepræget

¹ Nedenstående anmeldelse gengiver med hovedsageligt blot redaktionelle ændringer anmelderens officielle opposition ved disputatsens forsvar 18. april 1975 (Aarhus universitet).